

Kertomus Vilppulaa koskevista varhaisista kartoista

Tässä artikkelissa käsitellään isojakoa, joka tehtiin Vilppulassa 1700-luvun lopulla sekä viittä karttaa: isojakokarttaa 1:4 000, pitäjänkarttaa 1:20 000, yleiskarttaa 1:400 000, kihlakunnankarttaa 1:100 000 ja peruskarttaa 1:20 000.

Maanmittauslaitos, Karttakeskus Oy ja Suomen Kartografinen Seura julkaisivat vuonna 1998 toimittamani teoksen *Suomen karttojen tarina 1633–1997*, jonka sanoma on 'Näin Suomi kartoitettiin katseltavaksi'. Tämä artikkeli pohjautuu pääosin mainittuun teokseen.

Näin pitkään kauteen 1633–1997 sisältyy paljon muutoksia: Suomi karttakuvauksen kohteena on muuttunut ja muuttuu jatkuvasti, käyttäjien karttatarpeet ovat muuttuneet, myös mahdollisuudet valmistaa kartoja ovat parantuneet ja parantuvat jatkuvasti.

Tässä käsitelen isojakoa, joka tehtiin Vilppulassa 1700-luvun lopulla sekä viittä karttaa, nimittäin isojakokarttaa 1:4 000 (2 kpl), pitäjänkarttaa 1:20 000, yleiskarttaa 1:400 000, kihlakunnankarttaa 1:100 000 ja peruskarttaa 1:20 000 (2 kpl).

Varhaisimmista Suomea koskevista kartoista

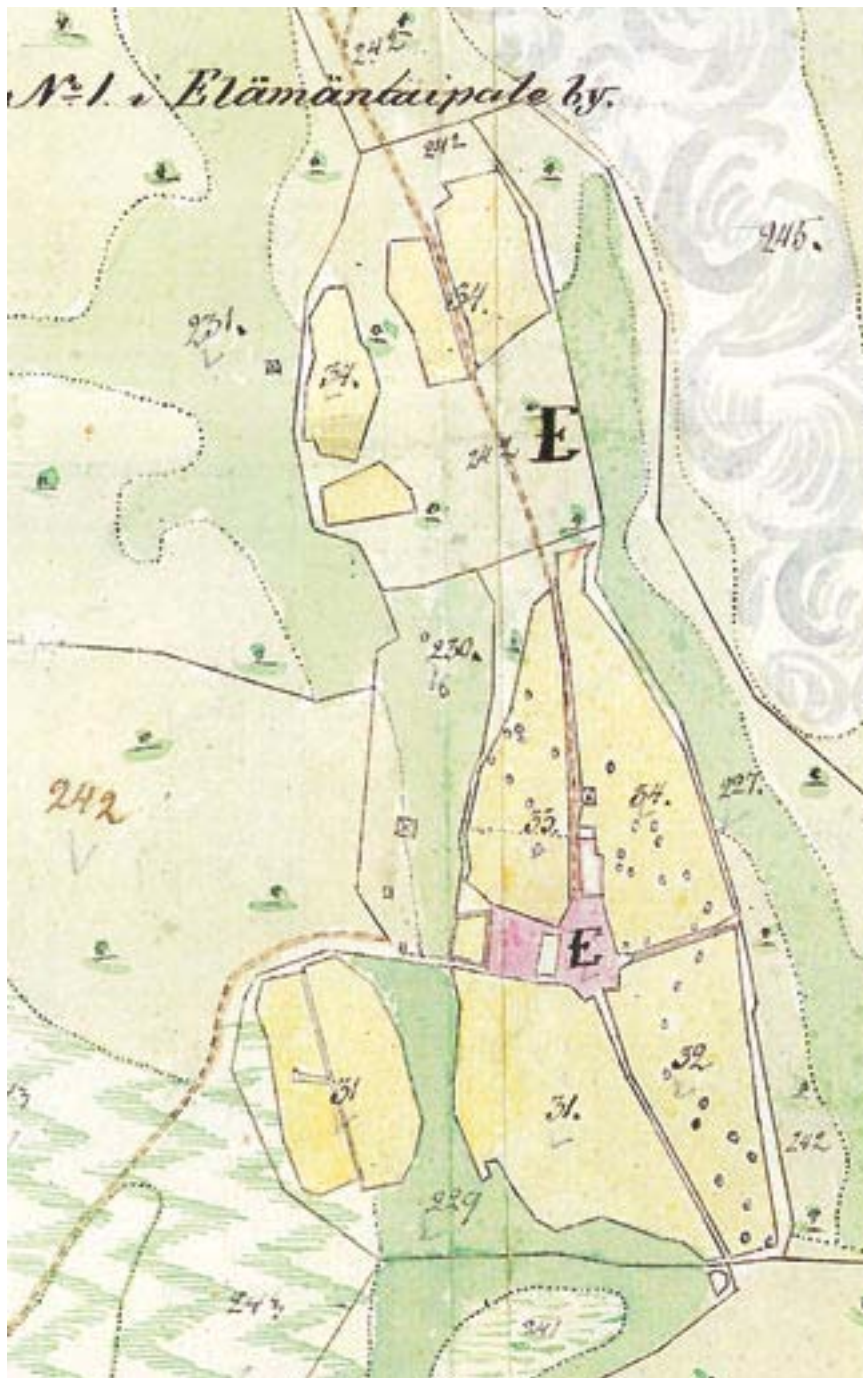
Suomi esiintyy eräissä kartoissa jo keskiajalla, tiettävästi ensimmäisen kerran *Idrisin maailmankartassa* vuonna 1154. Suomea kuvaavat muutamat Pohjolan ääriin sijoitetut paikannimet, kuten Abua ja Tabast, jotka on tulkittu Turuksi ja Hämeeksi.

Eräaseen 1300-luvulta peräisin olevaan käsikirjoi-tukseen on sijoitettu Skandia-nimiseen saareen alueella asuvien kansojen nimet, niiden joukossa myös 'Finnoi' (suomalaiset).

Tunnetuin 1500-luvun kartoistamme on *Olaus Magnuksen kartta*, joka on julkaistu Venetsiassa vuonna 1539. Kartassa on yli sata suomalaista paikannimeä, ja siihen sijoitetut piirrokset antavat monenlaista väestöön ja luonnonoloihin liittyvää tietoa.

Suomalainen maisteri **Carl Peter Hällström** valmisti ruotsalaisen vuorineuvos **Samuel Gustav Hermelinin**

Isojaon toimituskartan 1:4 000 karttanäyte koskee Elämäntaipaleen kylän Mäkelän tilan isojakoa. Kartta on laadittu vuonna 1788 ja isojaon loppukokous pidetty vuonna 1799. Alkuperäiskartassa on seuraava teksti: Charta öfver Elämäntaipale Samfällighetens Ägor Afmätt År 1788 samt storskiftadt År 1799 af Carl Gust Levan.

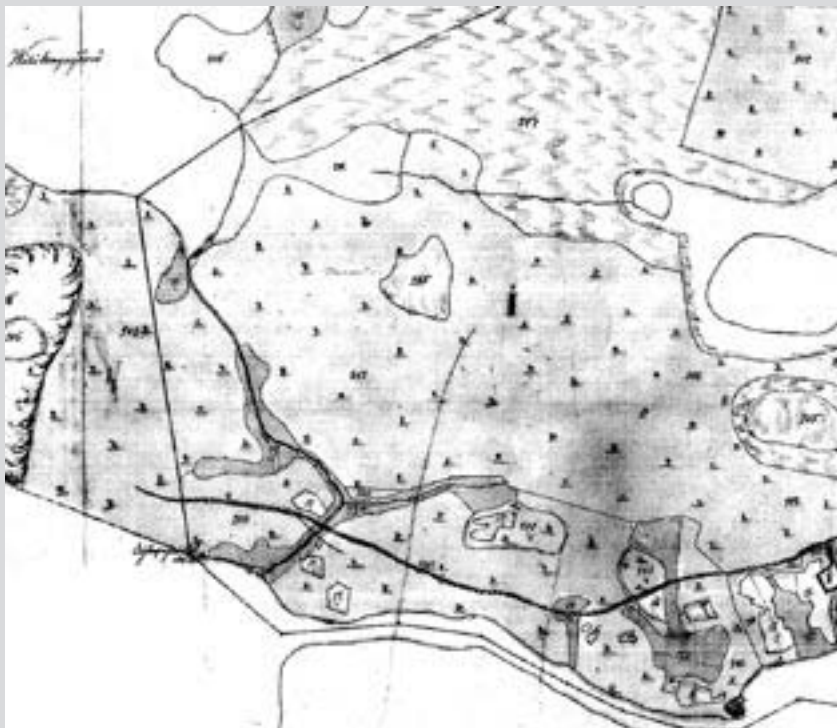

ALEMPI KARTTA KUVAA PÄÄOSAN YLEMMÄSSÄ ELI PERUSKARTASSA 1:20 000 NÄKYVÄSTÄ ALUEESTA. KUMMASSAKIN KARTASSA OLEVAT VÄHÄ KANGASJÄRVI, PUKINLAMPPI JA VILPPUKOSKI OVAT APUNA KARTTOJA VERTAILTAESSA. TAMPEREEN-HAAPAMÄEN RAUTATIE JA MYÖS MÄNTÄN VAIKUTUS LOIVAT SITTEMMIN VILPPULAN TAAJAMAN SILLOISELLE METSÄALUEELLE.

EDELLEEN VOIDAAN TODETAA, ETTÄ VÄHÄ KANGASJÄRVEN JA SAVILAHDEN VÄLTIEN KIINTEISTÖRAJA, JOKA PÄÄTTYY RAJAPYYKKIIN *ÄIJÄNPÄJY*, ON NÄHTÄVISSÄ KUMMASSAKIN KARTASSA. EDELLEEN KARTAN ITÄOSASSA OLEVA PARKKIVUOREN KALLIO ON KUVATTU ISOJAKOKARTASSA KUVIONA 245.

Yksivärinen karttanäyte on valokuvattu Vilppulan asemaseudun viisivärisestä peruskartasta 1:20 000 vuodelta 1976 (karttalehti nro 2231 08).

Karttanäyte on valokuvapienennös noin mittakaavaan 1:13 000 vuonna 1788 laaditusta isojaon kartasta 1:4 000. Tämä on valokuvattu pienennöksenä vesiväreillä käsin väritetystä, ulkoasultaan samanlaisesta isojaon kartasta 1:4 000 kuin edellisellä sivulla oleva Mäkelän kartta.

aloitteesta ja kustannuksella vuosina 1798–99 *Hermelinin maaherrakuntien kartat* Turun-Porin, Uudenmaan-Hämeen-Kymenkartanon, Savon-Karjalan ja Vaasan maaherrakunnat 1:540 000 sekä Oulun maaherrakunta 1:750 000.

Suomen isojaot vuosina 1749–1960

Ruotsi-Suomen Maanmittauslaitoksen päällikkö *Jakob Faggot* oli tilusjärjestelyjen voimakas toteuttaja. Hänen aloitteestaan annettiin vuonna 1749 ensimmäinen ns. *isojakoasetus*. Isojaossa jaettiin tilojen kesken myös metsämaat, mutta vesialueet jäivät edelleenkin pääosin yhteisiksi. Isojaot käynnistyivät asetuksen pohjalta myös Suomessa.

Isojako paransi sekavaa ja huonoa tilojen tilusten järjestystä ja vakiinnutti myös tilusten omistusoikeuden.

Isojaot saatiin toteutetuksi vuosina 1749–1960 koko Suomessa.

Vilppulan isojaosta ja isojakokartoista

Maanmittauslaitoksen kartta-arkistossa olevat Vilppulan seudun isojaon toimituskartat siirretään sieltä lähiaikoina Kansallisarkistoon.

Lukuisista kartoista valitsin esiteltäväksi Elämäntaipaleen kylässä sijaitsevan Mäkelän tilan isojaon ja isojakokartan. Karttoitus on tehty vuonna 1788. Valintaperusteenani oli lähinnä se, että tämä tila muistutti monin tavoin Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* Jukolan taloa (ehkä myös se, että isäni Lauri Niemelä osti usein talven perunat Mäkelästä).

Toinen vaihtoehtoni oli Ajoksen tila. Perusteluna olisi ollut, että isäni omisti 1930-luvulla tovin Ajoksen eteläpuolella olevan Pihlajamäen, missä perheemme asuikin. Ajoksen tilan kartasta kerron otsikkotekstin: Charta 5te delen öfver Ajostaipale Samfällighetens Ågor Afmätt År 1788 af Tonner samt storskiftadt år 1799 af Carl Gust Levan.

Mäkelän tilaa koskevan isojakokartan otsikkona on seuraava teksti: Mäkelä 1/4 dels Mantal Krono, bebor af Bonden Matts Thomasson och häfdar Åker.

Vilppulaa koskevaa nimitystä voitaisiin vieläkin tutkia perusteellisesti isojakokarttojen ja jakokirjojen pohjalta. Karttoissa ja jakokirjoissa olevat kuvionumerot, esimerkiksi 214 Koivusuon paikantavat nimen sijainnin kartassa. Mäkelän tilan jakokirjan otteessa ovat mm. nimet Soutuasuo, Raiskinniittu, Tiensuu, Mäkilato ja Linalampi (Liinolampi).

Kihlakunnankartta 1:100 000

Maanmittarien vuodesta 1633 alkaen tekemät mittaukset ”kyltien, peltojen, niittyjen ja hakamaiden kartoittamiseksi suureen mitta-

kaavaan” muodostivat merkittävän pohja-aineiston Suomen yleisluonteisen karttakuvan tarkentamiselle 1700-luvulta alkaen.

Maanmittaustoimitusten myötä syntyneillä erilaisilla kartoilla – myös isojakokartoilla – on ollut tärkeä merkitys pienikaavaisten, kuten kihlakuntien, maakuntien ja myös koko Suomea koskevien karttojen laadinnassa.

Maanmittauksen ylihallitus julkaisi *kihlakunnankarttaa 1:100 000* kihlakunnittain vuosina 1841–95 ja karttalehdittäin vuosina 1896–1911 (alh. vas.).

Vilppulaa kuvaavan kihlakunnankartan tunnusomaisin piirre on kylännimien ja -rajojen kuvaus. Nimistö sisältää kylännimiä sekä kruununpuistojen ja isompien tilojen nimiä. Myös vesistönimiä on verraten runsaasti. Kartasta puuttuu mm. edellä esitellyn Mäkelän tilan nimi, vaikka pellot, niityt ja tiet ovat luettavissa.

Kartaan on merkitty Tampereen–Haapamäen rautatie, joka avattiin liikenteelle vuonna 1883. Vilppulan–Oriveden, Vilppulan–Ruoveden, Vilppulan–Virtain ja Vilppulan–Mäntän tiet on kuvattu kartassa.

Vilppulan 100-vuotta täyttäneen kirkon kohdalle on karttaan merkitty Bönehus eli Rukoushuone.

Suomen yleiskartta 1:400 000

Suomen yleiskartan valmistus alkoi vuonna 1841 päämaanmittauskonttorin julkistettua *maantieteellisiä kartastoja* koskevan ohjelman.

Karttalehdet (505 mm × 420 mm) olivat kolmivärisiä: pohjakuviot ja nimistö mustia, vesistöt sinisiä sekä tiestön pintaväri ja kouroumavarjoste ruskeita.

Suomen yleiskartta 1:400 000, joka ”seikkaperäisyyteensä ja ulkoasuunsa nähden veti vertoja monien edistyneempien maiden vastaaville kartastoille”, oli aikanaan merkittävä tekninen suuryö. Kankaalla taustettu karttayhdelmä oli vuonna 1873 esillä Wienin maailmanäyttelyssä, missä se sai kansainvälisen palkintomitalin (alh. oik.).

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva maanmittausneuvos. Artikkelin aineisto: Suomen karttojen tarina 1633–1997.

Teoksen toimittaja Osmo Niemelä 1998 (koko A4, 176 sivua, lähes 200 neliväri- ja 130 mustavalkoista kuvaa). © Maanmittauslaitos ja Karttakeskus Oy. Markkinointi Maanmittauslaitos ja sen 13 alueyksikköä. Kartat on julkaistu Maanmittauslaitoksen luvalla 49/MYY/04.

MÄKELÄSSÄ ON OLLUT VUONNA 1788 RAIVATTUNA PELTOJA JA NIITTYJÄ LÄHES SAMA MÄÄRÄ KUIN PITÄJÄNKARTASSA JA PERUSKARTASSA!

Pitäjänkartan 1:20 000 karttanäyte vuodelta 1929.

Peruskartan 1:20 000 karttanäyte vuodelta 1976.

KIHLAKUNNAN KARTASSA ON RUOVEDEN KIHLAKUNTAAN KUULUNUT OSA VILPPULAA. TÄMÄ ALUE ON NYKYISIN OSA VUONNA 1986 LAAJENTUNUTTA VILPPULAA.

KIHLAKUNNANKARTAN KYLÄNNIMIÄ OVAT AJOSTAIPALE, HUOPIONIEMI, ELÄMÄNTAIPALE, LEPPÄKOSKI JA SULUSLAHTI SEKÄ KRUUNUNPUISTOJA (KRONOPARK) HONKAMÄKI, KOIVUNIEMI, NOROJÄRVENMAA JA PALOMÄKI. VILPPULAN ASEMA ON FILPPULA.

Maanmittauksen ylihallitus valmisti vuosina 1841–1911 ns. kihlakunnankarttoja 1:100 000 pienentämällä pitäjänkarttoja 1:20 000 ja yhdistelemällä niitä kihlakunnittain. Karttanäyte on osa Hämeen läänin Ruoveden kihlakunnan karttaa vuodelta 1878, pienennös 33 %.

Maanmittaushallitus julkaisi vuosina 1841–73 Suomen yleiskartan 1:400 000. 1. laitoksen Kartaston 30 lehteä pohjautuivat Etelä-Suomessa pääosin kihlakunnankarttaan ja Pohjois-Suomessa kartoituksiin 1:100 000 ja 1:400 000.